

ks. Stanisław Wronka

Transliteracja i transkrypcja alfabetu greckiego

Czcionki greckiej używa się o wiele częściej w publikacjach niż czcionki hebrajskiej, ale niekiedy trzeba i ją oddać alfabetem łacińskim. Nie jest to tak trudne, jak w wypadku języka hebrajskiego, jednak czasem mogą się rodzić wątpliwości, tym bardziej że istnieją różne sposoby takiej konwersji. Podobnie więc jak to zrobiliśmy w wypadku klasycznego języka hebrajskiego¹, pragniemy teraz zaproponować pewien system transliteracji i transkrypcji greki starożytnej, aby ułatwić zapisywanie tekstów greckich alfabetem łacińskim. W podręcznikach i gramatykach do greki na ogół tę kwestię się pomija². Propozycja ta mogłaby stanowić punkt wyjścia do dyskusji, aby uzgodnić pewien wspólny system i używać go potem w naszych pracach.

Mówimy o transliteracji i transkrypcji, bo mimo że dość powszechnie używa się tych terminów zamiennie, nie oznaczają one dokładnie tego samego. Transliteracja oddaje precyzyjnie znak graficzny każdej litery, nie uwzględniając jej dźwięku, natomiast transkrypcja jest zapisem fonetycznym, oddaje wymowę poszczególnych liter³. W artykule przedstawimy najpierw tabele ukazujące, w jaki sposób transliterujemy i transkrybujemy znaki greckie, a potem spróbujemy wyjaśnić nasze stanowisko na tle innych rozwiązań. Na koniec pokażemy na przykładach, jak funkcjonuje proponowany przez nas system.

¹ Por. S. WRONKA, *Transliteracja i transkrypcja alfabetu hebrajskiego*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 1 (2004), s. 45-58.

² Wyjątkowo próbkę transliteracji podaje E. G. JAY, *New Testament Greek. An Introductory Grammar*, London 1981, s. 12-13.

³ Por. S. WRONKA, *Transliteracja i transkrypcja alfabetu hebrajskiego*, art. cyt., s. 45-46.

System transliteracji i transkrypcji

ALFABET GRECKI

Litera	Nazwa	Transliteracja	Transkrypcja	Wartość liczbowa
A	α <i>álfha</i>	A a	A a	1
B	β <i>béta</i>	B b	B b	2
Γ	γ <i>gámma</i>	G g	G g (n) ⁴	3
Δ	δ <i>délta</i>	D d	D d	4
E	ε <i>è psilón</i>	E e	E e	5
Z	ζ <i>zéta</i>	Dz dz	Dz dz	7
H	η <i>êta</i>	Ē ē	E e	8
Θ	θ <i>thêta</i>	Th th	Th th	9
I	ι <i>iôta</i>	I i	I i (j) ⁵	10
K	κ <i>káppa</i>	K k	K k	20
Λ	λ <i>lámabda</i>	L l	L l	30
M	μ <i>mý</i>	M m	M m	40
N	ν <i>ný</i>	N n	N n	50
Ξ	ξ <i>xî (xeî)</i>	X x	Ks ks	60
O	ο <i>ò mikrón</i>	O o	O o	70
Π	π <i>pî (peî)</i>	P p	P p	80
P	ρ <i>rhô</i>	R r	R r	100
Σ	σ ς <i>sígma</i>	S s	S s	200
T	τ <i>taú</i>	T t	T t	300
Υ	υ <i>ý psilón</i>	Y y (u)	Y y (t) ⁶	400
Φ	φ <i>phî (pheî)</i>	Ph ph	F f	500
X	χ <i>chî (cheî)</i>	Ch ch	Ch ch	600
Ψ	ψ <i>psî (pseî)</i>	Ps ps	Ps ps	700
Ω	ω <i>ô méga</i>	Ō ō	O o	800

SAMOĞŁOSKI ZŁOŻONE (DYFTONGI)

właściwe	Transliteracja	Transkrypcja
αι	ai	aj
ει	ei	ej
οι	oi	oj
υι	yi	yj
αυ	au	ał
ευ	eu	eł
ηυ	ēu	eł
Αι	Ai	Aj

⁴ Jak *n* czyta się γ przed γ, κ, ξ, χ.

⁵ Tylko w dyftongach ι jest czytane jak *j*.

⁶ Gdy υ znajduje się w dyftongach na drugim miejscu (αυ, ευ, ηυ, ου), transliterujemy go przez *u*, a transkrybujemy przez *t* z wyjątkiem ostatniej dwugłoski *ou*.

niewłaściwe	ου	<i>ou</i>	<i>u</i>
<i>iota subscriptum</i>	α̣	<i>a_i</i>	<i>a</i>
	η̣	<i>ē_i</i>	<i>e</i>
	ω̣	<i>ō_i</i>	<i>o</i>
<i>iota adscriptum</i>	Αι	<i>A_i</i>	<i>A</i>
PRZYDECHY			
słaby	ᾰ	<i>a</i>	<i>a</i>
	ʹΑ	<i>A</i>	<i>A</i>
	αἰ	<i>ai</i>	<i>aj</i>
	ʹΑι	<i>A_i</i>	<i>A</i>
mocny	Αἰ	<i>Ai</i>	<i>Aj</i>
	ᾱ	<i>ha</i>	<i>ha</i>
	αἱ	<i>hai</i>	<i>haj</i>
	ʹΑι	<i>Ha_i</i>	<i>Ha</i>
	Αἱ	<i>Hai</i>	<i>Haj</i>
	ῥ	<i>rh</i>	<i>r</i>
	ʹΡ	<i>Rh</i>	<i>R</i>
	-ῥῥ-	<i>-rrh-</i>	<i>-rr-</i>
AKCENTY			
wysoki	ᾱ́	<i>á</i>	<i>á</i>
	ἦ́	<i>ḗ</i>	<i>é</i>
	ʹΆ	<i>Á</i>	<i>Á</i>
	αῖ́	<i>aí</i>	<i>áj</i>
	Αῖ́	<i>Haí</i>	<i>Háj</i>
niski	ᾱ̀	<i>à</i>	<i>á</i>
	ἦ̀	<i>è</i>	<i>é</i>
	αῖ̀	<i>aì</i>	<i>áj</i>
przeciągły	ᾱ̂	<i>â</i>	<i>á</i>
	αῖ̂	<i>aî</i>	<i>áj</i>
	ʹΑ̂ι	<i>Â_i</i>	<i>Á</i>
	ῆ̂	<i>ê</i>	<i>é</i>
	ῶ̂	<i>hô</i>	<i>hó</i>
Trema	αῖ̄	<i>aï</i>	<i>aï</i>
Apostrof	δι' αὐτοῦ	<i>di' autoû</i>	<i>di' attú</i>
Koronis	καῖγῶ	<i>kagó</i>	<i>kagó</i>
Interpunkcja	α.	<i>a.</i>	<i>a.</i>
	α,	<i>a,</i>	<i>a,</i>
	α:	<i>a: a;</i>	<i>a: a;</i>
	α;	<i>a?</i>	<i>a?</i>

Objaśnienia

Małe litery ϵ i θ mogą mieć też inną formę: ε , ; nie ma to znaczenia dla ich transliteracji i transkrypcji, oddajemy je również przez e i th . Końcową formę ς oznaczamy tak samo przez s , jak formę występującą na początku i w środku wyrazu σ , np. κρίσις – *krísis*, *krísis* (sąd). Dokonując transliteracji czy transkrypcji greckich liter, uwzględniamy ich wielkość, np. Μάρκος – *Márkos*, *Márkos* (Marek). Litery i liczby w transliteracji i transkrypcji piszemy kursywą.

SPÓŁGŁOSKI

Spółgłoskę γ wymawiamy przed γ , κ , ξ , χ jak gardłowe n , dlatego tak piszemy ją w transkrypcji, ale w transliteracji zostawiamy g , np. ἄγγελος – *ággelos*, *ángelos* (anioł), ἄγκυρα – *ágkyra*, *ánkyra* (kotwica), σάλπιγξ – *sálpigx*, *sálpinks* (trąba), λόγχη – *lógchē*, *lónche* (włócznia).

Literę ζ transliterujemy i transkrybujemy przez dz , bo jest to spółgłoska podwójna ($\delta\sigma$) obok ξ ($\kappa\sigma$) i ψ ($\pi\sigma$), które oddajemy odpowiednio przez x , ks oraz ps , ps , np. ζύμη – *dzýmē*, *dzýme* (zaczyn), ξένος – *xénos*, *ksénos* (obcy), ψεύστης – *pseústēs*, *psélstes* (kłamca). Transliteracja, a tym bardziej transkrypcja ζ przy pomocy prostego z wydaje się mniej odpowiednia, np. *zýmē*, *zýme*⁷. Spółgłoskę ξ można by też transliterować przez ks , np. *ksénos*, *ksénos*, jednak łaćnińskie x przyjęło się powszechnie.

Spółgłoska θ jest transliterowana i transkrybowana przez th , np. θέλω – *thélō*, *thélo* (chcę), ponieważ należy do spółgłosek aspirowanych razem z ϕ (ph) i χ (kh). Język łaćniński nie znał tych spółgłosek, dlatego ϕ wymawiamy dziś jak f , a χ jak ch ⁸. Z tego też powodu ch jest powszechnie używane zarówno w transliteracji, jak i transkrypcji, a f w transkrypcji, np. χαίρω – *cháirō*, *chájro* (cieszę się), φιλέω – *philéō*, *filéo* (kocham). Niekiedy spotykamy f również w transliteracji, np. *filéō*, *filéo*⁹. Oddawanie χ przez h jest bardzo rzadkie, np. *háirō*, *hájro*¹⁰, gdyż zazwyczaj litery tej używa się na oznaczenie

⁷ Taki zapis można spotkać np. w: *Słownik ortograficzny języka polskiego wraz z zasadami pisowni i interpunkcji*, red. M. SZYM CZAK, Warszawa 1976, s. 132, który przytacza system oddawania liter greckich przy pomocy alfabetu łaćnińskiego zalecony w 1959 roku przez International Standard Organisation; E. G. JAY, *New Testament Greek*, s. 2; A. VANHOYE, *La lettera ai Galati*, seconda parte, Roma 1985.

⁸ Por. M. AUERBACH, M. GOLIAS, *Gramatyka grecka*, Warszawa ³1962, s. 5. Ch wymawiamy mocniej niż h , odwrotnie niż w niektórych regionach Polski przed II wojną światową, gdzie h miało mocniejszą wymowę; por. S. WRONKA, *Transliteracja i transkrypcja alfabetu hebrajskiego*, art. cyt., s. 49.

⁹ Por. np. *Słownik ortograficzny języka polskiego*, dz. cyt., s. 132.

¹⁰ Czyny tak np. *Słownik ortograficzny języka polskiego*, dz. cyt., s. 132.

przydechu mocnego. Niektórzy transkrybują spółgłoski ϕ i χ przez *ph* i *kh*, zgodnie z ich wymową w grece klasycznej, np. *philéo*, *kháiro*¹¹.

Litera σ jest wymawiana czasem jak *z*. Ma to np. miejsce, gdy spółgłoska ta znajduje się pomiędzy samogłoskami (nie dotyczy to jednak wypadku, gdy przed σ występuje augment) lub przed β , μ . Niektórzy zaznaczają to w transkrypcji, np. *ἀκούσω* – *akúzo* (będę słuchał), *ἔσωσεν* – *ésosen* (zbawił), *πρεσβύτερος* – *presbýteros* (prezbiter), *χάρισμα* – *chárizma* (charyzmat). My piszemy konsekwentnie *s*: *akúso*, *ésosen*, *presbýteros*, *chárizma*.

SAMOGŁOSKI

H i ω są zawsze długie, dlatego transliterujemy te samogłoski przez *ē*, *ō*, aby odróżnić je od ϵ i o , które są zawsze krótkie (*e*, *o*). W wymowie nie słyhać tej różnicy, więc będziemy transkrybować tak samo: *e*, *o*. Pozostałe samogłoski: α , ι , υ mogą być długie lub krótkie; nie zaznaczamy tego ani w transliteracji, ani w transkrypcji, np. *ἐρημία* – *erēmía*, *eremía* (pustkowie), *πρόσωπον* – *prósōpon*, *prósopon* (twarz), *ἰσχυρά* – *ischyrá*, *ischyrá* (silna).

I jest samogłoską wymawianą zawsze, gdy występuje samodzielnie, jak *i*, nie jak *j*¹², oddajemy ją zatem przez *i*, także w transkrypcji, np. *Ἰησοῦς* – *Iēsoús*, *Iesús* (Jezus). Jedynie w dyftongach ($\alpha\iota$, $\epsilon\iota$, $ο\iota$, $\upsilon\iota$) samogłoska ta brzmi jak *j*, dlatego transkrybujemy ją wtedy przez *j* (*aj*, *ej*, *oj*, *yj*), ale w transliteracji zostawiamy *i* (*ai*, *ei*, *oi*, *yi*), np. *αἰών* – *aión*, *ajón* (eon), *εἰρήνη* – *eirēnē*, *ej-réne* (pokój), *οἶκος* – *oikos*, *ójkos* (dom), *υἱός* – *hyiós*, *hyjós* (syn). Taki zapis transkrypcyjny jest podyktowany tym, że w języku polskim zbitki: *ai*, *ei*, *oi*, *yi* wymawia się inaczej: *Kain*, *koleina*, *boisko*, *wyimaginować*. Gdy akcent pada na ι (*i*), słyszymy wówczas *ij*, nie zaznaczamy jednak tego w transliteracji ani w transkrypcji, np. *Μαρία* – *María*, *María* (nie *Marija*) (Maryja)¹³.

Iota subscriptum występuje tylko pod samogłoskami długimi: α , η , ω , a *iota adscriptum* po nich, gdy pisane są dużą literą, tworząc z nimi dyftongi niewłaściwe, w których jest niewymawiane. Pomijamy je więc zupełnie w transkrypcji, natomiast w transliteracji zaznaczamy w indeksie dolnym, np. *ᾠδῶ* – *Āđō*, *Ādo* (śpiewam), *ἀποθνήσκω* – *apothnĕškō*, *apothnĕsko* (umieram), *σῶζω* – *sŏđzō*, *sŏdzo* (zbawiam). Można by też zaznaczać je w nawiasie, np. *Ā(i)đō*, *apothnĕ(i)škō*, *sŏ(i)dzŏ*¹⁴, lub podpisywać pod samogłoską jak w grece, np. *Āđō*,

¹¹ Por. M. AUERBACH, M. GOLIAS, *Gramatyka grecka*, s. 3; G. SZAMOCKI, *Greka Nowego Testamentu. Intensywny kurs podstawowy*, Pelplin 2004, s. 18.

¹² Por. M. AUERBACH, M. GOLIAS, *Gramatyka grecka*, s. 4. Greka miała spółgłoskę *j*, która jednak zanikła; por. s. 17.

¹³ Niekiedy można spotkać *ij* w transkrypcji, np. *παλιγγενεσία* – *palingenesija* (odrodzenie); por. A. JANKOWSKI, *Biblijna teologia czasu*, Kraków 2001, s. 30.

¹⁴ Por. np. E. G. JAY, *New Testament Greek*, dz. cyt., s. 12-13.

*apothnĕskō, sōidzō*¹⁵. Oddawanie ich przez normalne *i* jest mylące, np. *Áidō, apothnĕiskō, sōidzō*¹⁶, natomiast zupełne opuszczanie nieprecyzyjne, np. *Ádō, apothnĕskō, sōidzō*¹⁷. *Iota adscriptum* poznać po tym, że przydech, i ewentualnie akcent, nie stoi nad nią, lecz przed poprzedzającą ją dużą samogłoską, np. "Αἰδῶ – *Ádō, Ádo*, ale Αἰδῶς – *Aidōs, Ajdós* (godność).

Samogłoskę *υ* transliterujemy i transkrybujemy przez *y*, np. κύριος – *kýrios, kýrios* (pan). Jeśli występuje na drugiej pozycji w dyftongu (*αυ, ευ, ηυ, ου*), oddajemy ją w transliteracji przez *u*, natomiast w transkrypcji przez *ł*, z wyjątkiem ostatniego, niewłaściwego dyftongu *ου*, który cały oddajemy przez *u*, bo tak go wymawiamy, np. αὐτοί – *autoí, altój* (oni), εὐθύτης – *euthýtes, ethýtes* (prostolinijność), ἠχόμην – *ēchómĕn, elchómen* (modliłem się), πλοῦτος – *plóutos, plútos* (bogactwo)¹⁸. Właściwie można by dyftongi *αυ, ευ, ηυ* transkrybować przez *au, eu*, gdyż podobnie wymawiamy takie zbitki w wyrazach polskich pochodzenia greckiego, np. *autochton, euforia* (w przeciwieństwie do wyrazów rdzennie słowiańskich jak: *nauka, nieuk*). Jednak taki zapis pokrywałby się nam dokładnie z transkrypcją samogłosek *αου, εου*, np. λαοῦ – *laoù, laú* (ludu), θεοῦ – *theoù, theú* (boga). Przyjęcie *ł* pozwala zlikwidować tę dwuznaczność w obrębie transkrypcji, bo dyftongi oddajemy przez *ał, eł*, a odrębne samogłoski przez *au, eu*. Nie rozwiązuje to do końca problemu, gdyż powstaje wtedy dwuznaczność pomiędzy transkrypcją a transliteracją: zapis *au, eu* w transkrypcji oznacza dwie odrębne samogłoski, np. λαοῦ – *laú*, θεοῦ – *theú*, natomiast w transliteracji dyftong, np. ναῦ – *naù* (okręcie!), βασιλεῦ – *basileù* (królu!). Wydaje się, że ta druga dwuznaczność robi mniej zamieszania, dlatego decydujemy się na *ł* w transkrypcji¹⁹. Jeśli *υ* znajduje się w dyftongu na pierwszym miejscu, oddajemy go przez *y*, np. υἰοθεσία – *hyiothesía, hyiothesía* (adopcja). Wielu oznacza *υ* zawsze przez *u*,

¹⁵ Por. np. *Instructions for Contributors*, „Biblica” 70 (1989), s. 580. *Exegetical Dictionary of the New Testament*, ed. H. BALZ, G. SCHNEIDER, t. 1-3, Grand Rapids, Michigan 1990-1993, oddaje *iota subscriptum* przez francuski *cedille* (¸).

¹⁶ Por. J.-N. ALETI, *Lettera ai Colossesi. Introduzione, versione, commento*, Bologna 1994 (Scritti delle origini cristiane 12). Przy zapisie *εἰ, οὐ* i *Ἐἰ, Ὀἰ* można by się domyślić, że chodzi o *iota subscriptum* i *adscriptum*, bo samogłoski *η* i *ω* nie tworzą z *ι* właściwego dyftongu. Dodatkowo wskazywałby na to fakt, także w odniesieniu do zapisu *αι*, że akcent nie pada na *i*: *áidō, apothnĕiskō, sōidzō*. Czasem jednak inna sylaba jest akcentowana i wtedy taki zapis jest dwuznaczny, np. νεανία – *neaniai* (młodzieńcowi). Łatwo też prowadzić do błędów, np. "Αἰδῆς oddany przez *Haídēs*; por. *Słownik wyrazów obcych*, red. J. TOKARSKI, Warszawa 1972, s. 265.

¹⁷ Por. *Dizionario dei concetti biblici del Nuovo Testamento*, a cura di L. COENEN, E. BEYREUTHER, H. BIETENHARD, Bologna 21980; *Słownik wyrazów obcych*, dz. cyt.

¹⁸ Por. np. K. BARDSKI, Ἡ κοινή διάλεκτος. *Język grecki Nowego Testamentu. Podręcznik*, Warszawa 2000, s. 4. 82; A. i K. KORUSOWIE, *Hellenike glotta. Podręcznik do nauki języka greckiego*, Warszawa 21997, s. 20; G. SZAMOCKI, *Greka Nowego Testamentu*, dz. cyt., s. 19.

¹⁹ Dla usunięcia do końca tych dwuznaczności można by ewentualnie w transkrypcji stawiać tremę nad *u*, gdy nie tworzy on dyftongu z poprzednią samogłoską, np. *laü, theü*.

nawet gdy występuje samodzielnie, np. *kúrios*²⁰. Niektórzy transkrybują tę samogłoskę przy pomocy niemieckiego *ü*, gdyż można ją tak wymawiać, np. *ὑπέρ* – *hüper* (za)²¹.

INNE ZNAKI

Z **przydechów**, które znajdują się nad początkową samogłoską, gdy jest mała, lub przed nią, gdy jest duża (jeśli wyraz zaczyna się od dyftongu, to przydech spoczywa na drugiej samogłosce z wyjątkiem *iota adscriptum*), zaznaczamy zarówno w transliteracji, jak i transkrypcji tylko przydech mocny (´) przy pomocy *h*, które wypowiadamy słabiej niż *ch*. Piszemy je zawsze przed samogłoską. Jeśli samogłoska jest mała, *h* jest mała, natomiast jeśli samogłoska jest duża, *h* jest duże, a samogłoska mała, np. *ἁγιότης* – *hagiótēs, hagiótes* (świętość), *Αἷμα* – *Haîma, Hájma* (krew), *Ἱεροσόλυμα* – *Hierosóljma, Hierosóljma* (Jerozolima). Początkowe *ρ* ma zawsze przydech mocny, który zaznaczamy po spółgłosce w postaci zawsze małego *h* i tylko w transliteracji, natomiast w transkrypcji opuszczamy je, ponieważ nie jest ono wymawiane, np. *ρίζα* – *rhidza, ridza* (korzeń), *Ῥώμη* – *Rhómē, Róme* (Rzym). Dwa kolejne *ρ* w środku wyrazu mogą być opatrzone przydechem, pierwsze słabym, a drugie mocnym. Zaznaczamy tylko ten drugi zgodnie z podanymi zasadami, np. *ἔρρῶσο* – *érrhōso, éroso* (bądź zdrow!). Niektórzy zaznaczają przydech mocny tak jak w grece, np. *ἁγιότης*, *Ἱεροσόλυμα, ridza, Rómē, érrōso*²².

W transliteracji **akcenty** zaznaczamy nad samogłoską, w dyftongach nad drugą samogłoską, nie pierwszą²³, rozróżniając akcent wysoki, niski i przeciągły. W transkrypcji upraszczamy i piszemy nad samogłoską zawsze akcent wysoki, np. *λέγω τὴν γραφήν* – *légō iēn graphēn, légo tēn grafēn* (czytam pismo), *βλέπω τοὺς ἀνθρώπους* – *blépō toùs anthrōpous, blépo tús anthrōpus* (widzę ludzi), *ἀγαθὸς εἶ* – *agathòs éj, agathòs éj* (dobry jesteś)²⁴. Gdy samogłoski *ē* i *ō* mają akcent przeciągły, wystarczy napisać *ê, ô*, wiadomo bowiem, że chodzi o samogłoski długie, ponieważ akcent przeciągły może spoczywać tylko na takich samogłoskach, np. *γῆ* – *gê, gé* (ziemia), *σῶμα* – *sôma, sóma* (ciało).

²⁰ Por. np. E. G. JAY, *New Testament Greek*, dz. cyt., s. 12-13.

²¹ Por. K. BARDSKI, *Język grecki Nowego Testamentu*, dz. cyt., s. 4. 82.

²² Por. *Słownik ortograficzny języka polskiego*, dz. cyt., s. 132. *Instructions for Contributors*, dz. cyt., s. 580, dopuszcza obydwie możliwości oddawania przydechu mocnego: *h* i ´.

²³ Np. *φαίνω* – *phainō* nie *pháinō* (świecę); por. *Dizionario dei concetti biblici del Nuovo Testamento*, dz. cyt.

²⁴ Por. *Słownik wyrazów obcych*, dz. cyt., s. V. W transkrypcji można by opuszczać akcent nad wyrazami jednosylabowymi, bo w nich nie ma problemu, którą sylabę akcentować, np. *légo ten grafēn*, ale wtedy nie odróżniałyby się one od jednosylabowych wyrazów nie mających w ogóle akcentu, tzw. proklityk i enklityk, co w czytaniu tekstu greckiego nie jest bez znaczenia.

Dziś autorzy najczęściej pomijają zupełnie akcenty, np. *legō tēn graphēn*, *lego ten grafen*, zaznaczając je tylko wtedy, gdy decydują o znaczeniu wyrazu, np. ἄλλα – *alla*, *állla* (inne, rodz. nijaki liczba mnoga) i ἅλλᾱ – *allá*, *allá* (lecz), ἅγια – *hágia*, *hágia* (święte, rodz. nijaki liczba mnoga) i ἁγία – *hagía*, *hagía* (święta, rodz. żeński liczba pojedyncza). Upraszcza to znacznie zapis, ale powoduje, że wyrazy są akcentowane niepoprawnie.

Trema (¨), czyli *puncta diaeresis*, oznacza, że samogłoska, nad którą ten znak jest postawiony, nie tworzy dyftongu z poprzednią samogłoską. Aby uniknąć dwuznaczności, trzeba ją zaznaczyć przy ι, koniecznie w transliteracji i ewentualnie w transkrypcji, np. αἰδιος – *aídios*, *aídios* (wieczny). Transkrypcja *aídios* byłaby sama w sobie wystarczająca, bo przy dyftongu (αἰδιος) mielibyśmy zapis *ájdios*, ale w transliteracji dyftong ten oddalibyśmy właśnie przez *aídios*. Przy υ tremę można pominąć, bo samogłoska ta jest inaczej zaznaczana, gdy występuje samodzielnie (y), a inaczej w dyftongu (u, t), np. προῦπάρχω – *proypárchō*, *proypárcho* (istnieje wcześniej), πραύτης – *praytēs*, *praytēs* (łagodność). Bez tremy wyrazy te oddalibyśmy przez: *proupárchō*, *prupárcho* i *prauitēs*, *práttes*.

Apostrof (´) jest znakiem elizji (wyrzutni), której ulega samogłoska kończąca wyraz (z wyjątkiem υ), jeśli następny wyraz zaczyna się również od samogłoski. Zaznaczamy go tak samo jak w grece, robiąc odstęp pomiędzy nim a drugim wyrazem: δι' αὐτοῦ – *di' autoú*, *di' altú* (przez niego).

Koronis (˘) jest stawiany nad samogłoską, która powstała ze zlania się samogłoski końcowej jednego wyrazu z samogłoską początkową następnego wyrazu (*krasis* – zmieszanie). Nie zaznaczamy tego znaku ani w transliteracji, ani w transkrypcji, np. κάγώ (καὶ ἐγώ) – *kagó*, *kagó* (i ja), καλὸς κάγαθός (καλὸς καὶ ἀγαθός) – *kalòs kagathós*, *kalòs kagathós* (piękny i dobry).

Znaki **interpunkcyjne** zaznaczamy w transliteracji i transkrypcji. Nie nastrożają one trudności. Grecka kropka (.) i przecinek (,) odpowiadają naszej kropce i przecinkowi. Grecki średnik (;) jest naszym znakiem zapytania (?), a podniesiona kropka (˙) oznacza nasz dwukropek (:) lub średnik (;) w zależności od kontekstu, np. Λέγει· τίς ἔρχεται; ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν· καὶ οὐκ ἔρχεται μόνος, ἀλλὰ μετὰ τῶν τέκνων αὐτοῦ. – *Légei: tís érchetai? ho adelphòs hēmôn; kai ouk érchetai mónos, allá metà tòn téknōn autoú.*, *Légei: tís érchetai? ho adelfòs hemón; káj uk érchetai mónos, allá metá tón téknōn altú.* (Mówi: kto przychodzi? brat nasz; i nie przychodzi sam, lecz z dziećmi swymi.).

²⁵ Por. J. W. L. ROSLON, *Gramatyka języka greckiego oparta na tekstach Starego a zwłaszcza Nowego Testamentu dla studentów biblistyki i nauk pokrewnych*, Warszawa 1990, s. 201-203; M. BOROWSKA, Μορμολύκη. *Książka do nauki języka starogreckiego*, Warszawa 1996, s. 15. 24; G. SZAMOCKI, *Greka Nowego Testamentu*, dz. cyt., s. 53-54.

²⁶ Według *Novum Testamentum Graece*, ed. NESTLE-ALAND, Stuttgart ²⁶1981.

Liczby oznaczane są przez litery zaopatrzone w kreskę u góry z prawej strony, gdy wyrażają jednostki, dziesiątki i setki, np. $\alpha' - 1, \kappa' - 20, \tau' - 300, \lambda\delta' - 44, \phi\xi\eta' - 568$. Tysiące oznaczane są przez litery opatrzone kreską z lewej strony, np. $\`{\alpha} - 1000, \`{\beta} - 2000, \`{\iota} - 10000$. Niektórzy stawiają kreskę u dołu: α . Dla trzech liczb wykorzystano znaki zapożyczone z alfabetu fenickiego (dwa pierwsze były używane jako litery w alfabecie greckim): ς (*stigma*) – 6, ρ (*koppa*) – 90, Ϻ (*sampi*) – 900²⁵.

Zaproponowany system transliteracji oddaje precyzyjnie każdą literę grecką i inne znaki, z wyjątkiem przydechu słabego, *koronis* i tremy nad υ ($\ddot{\upsilon}$). System transkrypcji nie jest tak precyzyjny, pozwala jednak prawidłowo wymawiać greckie głoski. Jediną dwuznaczność stanowi zapis *au* i *eu*, który w transliteracji oznacza dyftongi (oddawane w transkrypcji przez *ał*, *eł*), a w transkrypcji odrębne samogłoski (oddawane w transliteracji przez *aou*, *eou*).

Przykłady

Zobaczmy teraz na przykładach z Nowego Testamentu, w jaki sposób dokonuje się transliteracji i transkrypcji według zaproponowanego systemu. Będą to teksty: Mk 1, 1-3 i 1Kor 15, 1-2²⁶. Najpierw przedstawimy wersję pełną, a następnie nieco uproszczoną. W zależności od charakteru publikacji i możliwości drukarskich można uwzględnić wszystkie znaki greckie albo zrezygnować z oddawania niektórych z nich. Ważne jest, aby zapis był jednolity.

Mk 1:

¹ Ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ θεοῦ.

² Καθὼς γέγραπται ἐν τῷ Ἠσαΐα τῷ προφήτῃ·
 ἰδοὺ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου,
 ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδὸν σου·

³ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ·
 ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου,
 εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ.

1 Kor 15:

¹ Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ εὐαγγέλιον ὃ εὐηγγελισάμην ὑμῖν,
 ὃ καὶ παρελάβετε, ἐν ᾧ καὶ ἐστήκατε,

² δι' οὗ καὶ σώζεσθε, τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμῖν εἰ κατέχετε,
 ἐκτὸς εἰ μὴ εἰκὴ ἐπιστεύσατε.

Transliteracja:

Mk 1:

¹ Archē tou euaggeliou Iēsou Christou hyiou theou.

² Kathōs gégraptai en tō_i Ēsaia_i tō_i prophētē_i:
idou apostéllō tòn ággelón mou prò prosópou sou,
hōs kataskeuásei tèn hodón sou;

³ phōnē boontos en tē_i erēmō_i:
hetoimásate tèn hodòn kyriou,
eutheías poiēite tàs tríbous autoú.

1 Kor 15:

¹ Gnōrídō dè hymîn, adelphoí, tò euaggélion hò euēggelisámēn hymîn,
hò kai parelábeta, en hō_i kai hestékate,

² di' hou kai sō_i dzesthe, tīni lógō_i euēggelisámēn hymîn ei katéchete,
ektòs ei mē eikē_i episteúate.

Transkrypcja:

Mk 1:

¹ Arché tú elangeliú Iesú Christú hyjú theú.

² Kathós gégraptaj en tó Esaia tó proféte:
idú apostéllō tòn ángelón mu prò prosópu su,
hós kataskelásej tén hodón su;

³ foné boontos en té erémo:
hetojmásate tén hodón kyriú,
ethéjas pojéjte tás tribus altú.

1 Kor 15:

¹ Gnōrídō dé hymín, adelfój, tó elangélion hó elengelisámen hymín,
hó káj parelábeta, en hó káj hestékate,

² di' hú káj sódzesthe, tīni lógo elengelisámen hymín ej katéchete,
ektós ej mé ejké epistélsate.

Gdybyśmy w transliteracji opuścili akcenty i *iota subscriptum*, otrzymamy wtedy zapis:

Mk 1:

¹ Archē tou euaggeliou Iēsou Christou hyiou theou.

² Kathōs gegraptai en tō Ēsaia tō prophētē:

*idou apostellō ton aggelon mou pro prosōpou sou,
hos kataskeuasei tēn hodon sou;
³ phōnē boōntos en tē erēmō:
hetoimasate tēn hodon kyriou,
eutheias poieite tas tribous autou.*

1 Kor 15:

¹ *Gnōridzō de hymin, adelphoi, to euaggelion ho euēggelisamēn hymin,
ho kai parelabete, en hō kai hestēkate,
² di' hou kai sōdzesthe, tini logō euēggelisamēn hymin ei katechete,
ektos ei mē eikē episteusate.*

Natomiast transkrypcja z pominięciem akcentów miałaby postać:

Mk 1:

¹ *Arche tu euangeliiu Iesu Christu hyju theu.
² Kathos gegraptaj en to Esaia to profete:
idu apostello ton angelon mu pro prosopu su,
hos kataskelasej ten hodon su;
³ fone boontos en te eremo:
hetojmasate ten hodon kyriu,
etthejas pojejte tas tribus altu.*

1 Kor 15:

¹ *Gnōridzo de hymin, adelfoj, to eangelion ho eangelisamen hymin,
ho kaj parelabete, en ho kaj hestekate,
² di' hu kaj sōdzesthe, tini logo eangelisamen hymin ej katechete,
ektos ej me ejke episteusate.*

Riassunto

La traslitterazione e la trascrizione dell'alfabeto greco

Nell'articolo si propone un sistema della traslitterazione e della trascrizione dell'alfabeto greco, che viene poi spiegato sullo sfondo delle altre soluzioni e mostrato sugli esempi presi dal Nuovo Testamento. L'autore vuole offrire un aiuto a chi deve traslitterare o trascrivere un testo greco, il che accade non di rado nelle pubblicazioni bibliche, teologiche e filosofiche, perché la conversione dei caratteri greci in quelli latini sia precisa e comprensibile. Forse questa proposta potrebbe contribuire in qualche misura all'elaborazione di un sistema della traslitterazione e della trascrizione accettata e usata comunemente fra gli esegeti e teologi.